

Тепер, після того, як ми встановили основні принципи засади громадянського суспільства, звернемось до сучасних українських реалій. Чи можемо ми говорити про наявність вказаного явища в українському суспільстві. І так, і ні. «Так» кажемо тому, що не можна ігнорувати паростків проростання і поступового становлення основ громадянського суспільства. Особливо не чітко простежується з огляду на принцип приватного інтересу громадян. Сьогодні, звичайно, ми маємо на порядок кращі умови для вільного, автономного, відносно незалежного від зовнішніх впливів формування власних інтересів. Але чи маємо ми ці можливості такими, щоб говорити про повноту цього процесу. Безсумнівно, що ні. З іншого боку, чи є підстави говорити, що в сучасному українському соціумі реалізується ідея особливо-го як всезагального у якості другого принципу громадянського суспільства. Тут відповідь більше негативна, ніж позитивна. Потрібно визнати, що сучасна українська держава дуже далека від гегелівського її розуміння як органу, який вивчає приватні інтереси громадян і конститує їх як всезагальне у вигляді законодавства та практичного державного управління. Ця думка однаковою мірою стосується і української держави в цілому, і лівової частки державних людей, які, як колись сказав один із класиків, «дуже далекі вони від народу». Громадянське суспільство – це рух усього соціуму, низу до верху суспільної ієрархії та зверху донизу. В сучасних українських реаліях поки що переважає рух знизу доверху, що є природним. Однак роль та місце української держави сьогодні явно не відповідає вимогам дня в контексті розгортання громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 838 с.
2. Таранов П. С. Анатомія мудрості: 120 філософів: в 2-х т. – Т.2. – Симферополь: Реноме, 1997. – 624 с.
3. Лок Джон. Два трактати про врядування / Пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. – К.: Основи, 2001. – 265 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Філософія права / Георг Вільгельм Фридрих Гегель; [пер. с нем. Б. Стоппнера і М. Левиной]; ред. і сост. Д. А. Керимов, В. С. Нерсесянц; авт. вступ. ст. і примеч. В. С. Нерсесянц. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.

* * *

УДК 316.334.3:327.3

Галина Остапчук, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

Громадянське суспільство як критерій цивілізаційного поступу українського державотворення

Проаналізовано соціально-функціональні особливості діяльності транснаціонального громадянського суспільства, окреслено специфіку його становлення, тенденції розвитку; розглянуто екстериторіальну сутність громадськості та протистояння ментальності і традицій принципам громадянського суспільства в українських реаліях.

Ключові слова: громадянське суспільство, транснаціональне громадянське суспільство, європейська інтеграція.

Галина Остапчук. Гражданское общество как критерий цивилизации в развитии государственности Украины

Проанализировано социально-функциональные особенности деятельности транснационального гражданского общества, описано специфику его становления, тенденции развития; рассмотрено экстерриториальную сущность гражданственности и противопоставление ментальности и традиций принципам гражданского общества в украинских реалиях.

Ключевые слова: гражданское общество, транснациональное гражданское общество, европейская интеграция.

Galina Ostapchuk. Civil society as a criterion of civilized movement of Ukrainian state formation.

Analyzed social-functional peculiarities of transnational civil society activity, shown the specific features of its formation, development tendencies; reviewed extraterritorial nature of community and opposition of mentality and traditions to principles of civil society in Ukrainian reals.

Keywords: civil society, transnational civil society, European integration

Становлення в Україні громадянського суспільства та його інституцій набуває дедалі більшої актуальності в контексті орієнтації нашої держави на європейські цивілізаційні цінності. Водночас проблема має і теоретичну, і практичну значущість з огляду на утвердження нового типу міжнародного й міждержавного спілкування. Духовно-практичне, або світоглядне, осягнення світу являє собою систему смисложиттєвих цінностей, ідеалів, мрій, переживань, цілепокладань, прагнень, ідей та ін. До того ж, загальнотеоретичною та науковою системою світогляду завжди

виступають певна філософська рефлексія над світом, а також здобутки пізнання, розуміння того цивілізаційного поступу яким є демократія й громадянське суспільство, соціальна та правова держава, національні інтереси, свобода і творчість.

І якщо перша частина світогляду – ціннісна – має виразно особистісно-екзистенційний характер, то друга – науково-теоретична – постійно розширюється і збагачується відповідно до стратегії інтеграції на європейське співтовариство, цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку.

Історико-філософською основою становлення громадянського суспільства в Україні виступає вся філософська класика, починаючи з античності, епохи Відродження, Нового часу до сьогодення. Соціально-філософські виміри громадянських основ постійно перебували і перебувають у полі зору мислителів. Початок формування елементів громадянського суспільства спостерігається ще в часи Стародавньої Греції та Риму. Тоді і виникає поняття «громадянин». Законодавець і поет Солон, один із «семи мудреців», який, як вважав Аристотель, заклав основи демократії, був першим, хто збагнув, що демократія – це насамперед відповідальність усіх громадян за стан справ у державі. Тому за його законами, особа, що не захищає державні інтереси, буде піддана безчестю і позбавлена громадянських прав. У подальшому до цієї теми звертається Н. Макіавеллі, який у своєму трактаті «Монарх» підкреслює, що глава держави не повинен зловживати своїми правами і порушувати майнові права своїх підданих. Під іншим кутом зору на цю проблему поглянули Т. Гоббс та Дж. Локк. Вони запропонували зовсім нове людське співжиття, яке базується не на війні всіх проти всіх, а на засадах культурного суспільства. Ж.-Ж. Руссо підійшов до проблеми громадянського суспільства з позиції суверенності волі народу. Г.В.Ф. Гегель розглядав громадянське суспільство у взаємозв'язку із правовою державою й зробив висновок, що таке суспільство може існувати, діяти виключно в правовій державі. На інших методологічних позиціях перебували К. Маркс і Ф. Енгельс, які під громадянським суспільством розуміли організацію родин, станів, класів тощо. Розглядаючи світовий розвиток формування концепцій громадянського суспільства, не можна недооцінювати внесок українських мислителів, таких як: М. Драгоманов, М. Грушевський, Б. Кістяківський, І. Франко, М. Шаповал.

Активне обговорення цієї теми розпочалося в працях сучасних українських та зарубіжних дослідників: В. Андрущенко, який розширив межі такого суспільства, включивши до його кола навіть політичні інституції, проте лише ті, які не перебувають у владі; М. Михальченка (розкриває значення громадянського суспільства на перехідному етапі суспільства); С. Пролєєва (демонструє консолідуючу силу громадянського суспільства у подоланні економічних та політичних криз); О. Поліщука (показав межі відповідальності громадянського суспільства); Ю. Красіна та А. Галкіна, які розглядають громадянське суспільство як стабільну горизонтальну систему соціальних зв'язків; німецький політолог К. Байме (відкриття проблемного комплексу нового структуровання громадськості за доби постіндустріальних трансформацій; німецький філософ Ю. Хабермас (аналіз східноєвропейської думки як генератора утопічного мислення та міфологізації політичної культури); німецького філософа О. Гюфе (теорія західної філософії права і держави періоду глобалізації); німецький соціолог Н.Луман (своєрідна трактовка влади як засобу соціальної комунікації).

Нині в політичній науці точиться дискусія щодо визначення поняття «громадянське суспільство». В методологічному контексті заслуговують на увагу наукові підходи О. Дергачова, Г. Зеленько, А. Карася, А. Кудряченка, М. Михальченка, Ф. Рудича, А. Сіленко. Так, Ф. Рудич вважає, що громадянське суспільство є основою держави, а його становлення відбувається в тісному зв'язку зі становленням правової, соціальної, демократичної держави. «Громадянське суспільство – суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини. Це суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага. Сутність громадянського суспільства полягає в забезпеченні законних прав людини» [3, с.14].

Сьогодні стало зрозумілим, що загальнолюдських проблем сучасності не можна зрестися і легко їх позбутися, генеза європейської цивілізації переконливо доводить, що без існування та розвитку громадянського суспільства соціальний поступ й ефективний розвиток держави значно ускладнюється або взагалі унеможливується. У сучасну епоху в зв'язку зі становленням нового в суспільній практиці у більшості східноєвропейських країн йде безболісний процес перетворення протогромадянського суспільства як конгломерата соціальних груп в справжнє суспільство як органічну систему самоврядних угруповань та розвинених незалежних особистостей. Сьогоднішній вектор

України – європейське співтовариство як критерій суспільного поступу. Європейський вибір України радше є вибором серця, ніж добре прорахованою прагматичною стратегією. Це питання лише в другу чергу політологічне, а в першу чергу це питання екзистенційне – тобто питання буття, існування, а то й просто – виживання. Євросоюз саме як форма політичної організації може трансформуватися і навіть розпастися, щоб відкрити простір для структурування нових надкладних соціальних систем. Отже, європейську інтеграцію є сенс розглянути як таку, що розгортається у багатьох вимірах, які перехреснюються у проблемному полі транснаціонального громадянського суспільства. Виникають запитання, що стоять в центрі сьогодинського дискурсу: чи можливе взагалі транснаціональне громадянське суспільство, а якщо так, то з чого складається його функціональний потенціал?

Для опису європейських соціальних реалій слід спрямувати теоретичну рефлексію на визначення розрізнення між «Європою-дійсністю» та «Європою-мрією», а також розглянути Європу, що прискорено трансформується, як мультикультурну систему. Це дає змогу реально оцінити українські перспективи. Західна соціально-філософська думка останні десятиліття сформувалася під впливом тих процесів, які розгорталися у Східній Європі. На це звертає увагу один з найавторитетніших німецьких політологів К.Байме. Він пише: «Демократизація у Східній Європі, своєю чергою, мала вплив на Захід, найважливішим наслідком цього впливу стало нове відкриття громадянського суспільства. Нормативні теорії сучасності, які висували у центр своїх досліджень громадянське суспільство, залишаються ліберальними, оскільки не намагаються подолати у радикальний спосіб розрив між державою та суспільством. Громадянське суспільство – це постдержавна структура, а не антидержавна або додержавна. Відокремлення суспільства від держави мусить мати своє підґрунтя, засадничуватися відносинами асоціації та політичною культурою, які відділилися від класових структур та владних відносин.» [2,с.259].

Ми бачимо наявну трансформацію національної моделі громадянського суспільства у транснаціональну. К.Байме зосереджує увагу на тому, що у своєму розвитку громадянське суспільство пристосовується до національних традицій, але на прикладі Німеччини він зазначає, що : «...у постмодерному суспільстві з притаманною йому потужною індивідуалізацією це поняття визволяється із державницького обрамлення і перетворюється на форму рефлексії сучасного порядку, яке із самого себе продукує свою стабільність та легітимність, вже не посиляючись на трансцендентні вчення про чесноти.» [2,с.262]. Сучасне постмодерне розвинуте суспільство розглядає саме людську індивідуальність в якості свого основного джерела та резерву для змістовного оновлення, прогресування, активності. І це не є примхою, а величчям часу оскільки ускладнені процеси життєдіяльності, їх інтенсифікація, можливість варіативного використання засобів соціального життя буквально вимагають підвищення ролі та соціального статусу окремої людини як громадянина.

Східноєвропейська теорія громадянського суспільства в економічному плані була інфікована марксистсько-ленінською схемою соціалістичного поступу, капіталізм заперечувався, а в політичних реаліях – реєнізація суспільства. Східна Європа перетворюється на потужний генератор утопічного мислення, сподіваючись на оновлення, провокувала архаїзацію та міфологізацію політичної культури. Суміш традиційного консерватизму з марксистською самовпевненістю гальмує структурування сучасного типу громадськості в пострадянських країнах. Її наявність є передумовою становлення транснаціонального громадянського суспільства, що необхідно для нетравматичного входження України до європейського співтовариства.

Для європейців громадськість стає екстериторіальним, вимагаючи поглиблення європейської демократії, Ю. Хабермас в теорії комунікативного розуму апелює до можливостей транснаціонального громадянського суспільства. «До цього часу громадянська солідарність обмежувалася національною державою, але її слід поширити на всіх громадян союзу, щоб, скажімо, шведи і португальці могли стояти один за одного» [10,с.48]. Розширення меж європейської солідарності на основі деліберативної демократії є привабливою перспективою, особливо для країн так званої «другої Європи», які саме через перспективу такої транснаціональної демократизації можуть відчувати себе (принаймні у політичній уяві) повноправними європейцями.

Одним із шляхів запобігання комунікативних непорозумінь і парадоксів у справі конструювання спільної європейської соціальної та політичної реальності є модель «обов'язкової Європи» та «довільної Європи», запропонована О. Гюфе [Див.4]. «Обов'язкова Європа» містить у собі загальноєвропейські принципи і правові регуляції для всієї інтегрованої Європи. А «довільна Європа», свого роду програма за вибором дає можливість зберегти національну своєрідність забезпечити легітимність

обов'язкової програми євроінтеграції. За цією логікою, всім охочим до Європи є правила, спільні для всіх. Європейське громадянське суспільство має стежити за тим, щоб не було дискримінованих учасників оновлення європейської цивілізації.

Які недоліки транснаціонального громадянського суспільства?

1. У сучасній західній філософії політики останніми роками спостерігається тенденція ототожнення його з новими соціальними рухами, що виходять за межі національних кордонів. Нові соціальні рухи, наприклад, екологічний, жіночий, пацифістський, студентський тощо, впливають на формування світової та європейської громадськості, але цей вплив потребує інституційного підкріплення. У зв'язку з цим заслуговують на увагу міркування К. Байме. Він пише: «Доведено..., що у демократичній конституційній державі правила не можуть змінюватися просто через нові соціальні рухи. За приклад тут можна взяти Америку. Там вже давно заявляє про себе розрив між ідеалами та інституціями. Ідеали здебільшого угруповуються не навколо поняття громадянського суспільства, а навколо поняття республіканізму, і не спрямовуються на знищення інституцій. Американізм інтерпретується навіть як цивільна теологія. Європейцям у дебатах про громадянське суспільство звичайно пропонується американський мультикультуралізм та конституційний патріотизм без етнічного обґрунтування нації» [4,с.58]. Американський герменевтичний досвід щодо ідеї громадянського суспільства, позбавленого етнічного підґрунтя, сприймається в Європі неоднозначно, бо саме на цьому підґрунті тримається ідея не тільки національної ідентичності, а й європейської ідентичності.

2. Європейська ментальність має нахил до трансцендування, але не до асиміляції, не до розчинення у паралельному чужому. Проголошення дискурсивного розуму орієнтиром у формуванні нової структури громадськості транснаціонального типу є привабливою теоретичною моделлю. Але реальні політичні, соціальні і зрештою комунікативні практики демонструють безсилля комунікативного розуму перед цунамі інтересів. Ще К. Маркс показав, що ідея завжди безсила перед інтересами. У дискурсі громадянського суспільства з'являється антиінституційний напрям. Безперечно, критика інституцій влади і суспільних інституцій, посилення їхньої правової регуляції мораллю, належать до функцій громадянського суспільства, яке забезпечує баланс влади у складно структурованих суспільствах.

Громадянське суспільство, за Н.Луманом, підтримує самоорганізацію суспільства, а інституцізовані організаційні форми, навпаки, гальмують цей процес, сприяючи стагнації, бюрократизації тощо [Див.6]. Але контури транснаціонального європейського громадянського суспільства всупереч наведеним вище міркуванням показують, що саме організації сприяють формуванню європейської громадськості, яка замінює метафізичний концепт абстрактного людства. Європейський Союз саме як інституціональний комплекс надав поштовх формуванню європейського громадянського суспільства з відповідними практиками моніторингу, консультацій, допомог, штрафних санкцій тощо. Це суспільство заявляє про себе через супрадержавні форми активності.

Отже, розбудова громадянського суспільства на всіх рівнях його репрезентації – це довгостроковий процес, який зазнає прискорення й уповільнення. Але розширення його меж і функцій відбувається не екстериторіально, а через домінуючі комунікативні та політичні практики, що існують у національно організованих соціумах. Балансування між конфронтацією й консенсом, комунікативна симетрія і асиметрія, свобода і самоконтроль, відкриття безмежних перспектив і необхідність самообмеження сьогодні стають реаліями напруженого життя українського соціуму. Європейське громадянське суспільство, навіть якщо воно існує як віртуальна соціально-перетворювальна сила, здатне підкріплювати демократичні здобутки молодих політичних націй і надавати потужні імпульси для самовиховання громадян у душі відповідальності за спільне майбутнє людства.

Сьогодні ми спостерігаємо, як змінюлися умови та можливості кожної людини вибирати близькі для себе образи, цінності і символи, включатися в діяльність різних суспільних організацій. Такі зміни є позитивними для соціалізації особистості як громадянина, адже вона здатна обирати, а не підтримувати те, що їй нав'язується державою чи правлячою верхівкою. Однак на сьогодиншій день в українському суспільстві здійснюється протистояння ментальності і традицій принципів громадянського суспільства. Подібне протиставлення є згубним. Чим Україна перекидає собі шлях до Європи?

Влада і понівечене суспільство. Влада випробовує, наскільки суспільство готове витримувати, воно дезорієнтоване і байдуже, об'єктивно безсиле і суб'єктивно саморозслаблене, позбавлене гідності, проєктів і мрій, воно дедалі більше перетворюється в очах влади на «спрацьований матеріал», адже в неправовій державі нічого не можна змінити легальним чином, оскільки судова

система є обслуговуючим апаратом влади. А суспільство, парализоване в моральному, громадянському, національному вимірі, не здатне на жоден історичний проект, а отже, й на самозахист, на відстоювання елементарно людських координат свого буття. Причому поєднання цинізму і брутальності у споживацькому ставленні й до Європи, й до України як до бізнес-територій – це унікальний феномен, типовий саме для пострадянських теренів. Кожна влада є дзеркалом суспільства, концентрованим кристалом його достоїнств і його вад та патологій. Люмпенізованість та неосвіченість – це два основні ресурси тоталітарної системи.

Опозиція. Вона не здатна в даний момент захистити вітальних центрів національного життя. Вона не прагне перемогти через небажання брати на себе відповідальність за катастрофічні процеси в країні. Майже ніхто з політиків, хто декларує себе євроінтегратором, не веде розмову про те, що підвалинами європейської цивілізації як такої є не доброту і технологія, а моральні та громадянські цінності, завдяки яким демократичний світ – єдине місце на землі, де поважаються права людини. Одна частина опозиції – цинічна, як влада, тільки використовує елегантніші методи. Ще одна – з добрими намірами, але хвора на нарцисизм. Є несучасні радикали і псевдо-сучасні ліберали. Але є люди цілковито порядні, які усвідомлюють, що єдиним вектором України має бути вектор європейський. Опозицію, принаймні, можна змусити працювати на реалізацію цього вектора. І вже від рішучості і свідомості суспільства залежатиме процес перетворення аморфно проєвропейської сили, якою себе декларує опозиція, у силу, яка реально і послідовно працюватиме для європейської перспективи.

Молодь. Однією з конститутивних ознак європейської ментальності є відчуття змін, які залежать від кожної окремої людини. За І. Кантом: прагнути – означає моти. Характерним є відчуженість від власної країни, слабкість волі, розмитість планів, ідентифікація крихкості української молоді пояснює, чому єдиною формою її протесту є флеш-моби, принципово жартівливі реакції на смертельні образи національної гідності, якими ми оточені. Сократ вказував, що доброчесність, моральні основи людини виникають зі знання, осередком знання є університети, університет – це знання плюс свобода думки плюс діалог як метод формування критичного мислення. Кардинальне питання – інтелектуальна свобода університетів. Це основа основ європейської цивілізації від Афінської школи до європейських атенеумів Середньовіччя і Відродження до сьогодні, свобода як протест. Кредо А. Камю «Я протестую, отже, я існую» стосується, насамперед, екзистенційного протесту Номо Еуропаєс – тієї «Європейської Людини», яка протягом століть, міліметр за міліметром відвоювала свою свободу, свою гідність, свої громадянські права, а відтак і юридичні права. Але екзистенційний протест може народитися лише разом з Проектом – європейська Україна, він збудеться лише в результаті тривалої, багатолітньої боротьби молоді за свої права.

Інтелектуали. Свобода вимагає насамперед почуття відповідальності, позаяк інакше настає хаос. Моральний, а отже, й політичний. З самого початку це покоління стало носієм ідеї аполітичності, відчуження від громадянських проблем, презирства до політики. Ідея «заангажованого інтелектуала» викликала нервовий сміх, психологічне відторгнення. Звідси зневажливе ставлення до ідеї держави, нерозуміння реалій цієї держави, недооцінка страхотливого посттоталітарного контексту навколо. Доречно процитувати І. Лосева: «Мрійники-протівсіх сприймають життя й історію України, як гру, за котрою цікаво спостерігати збоку, насолоджуючись власною безпекою... В цих людях, які «проти всіх і всього», котрі й досі не зрозуміли, що вони накоїли 2010-го, найбільше вражає якась безодня національної та соціальної безвідповідальності, патологічна схильність до безмістовного «естетичного» фразерства, до пози замість позицій» [Див. 4]. За цими реаліями губиться один дуже суттєвий аспект. Постійно бачиться Україна в проєкції Європи, а якщо подивитися на Європу в проєкції сьогоденної України? Той, хто по-справжньому бажає інтеграції України в Європу, не може не бажати добра самій Європі. А що може принести Європі присутність в її кордонах України в такому стані? Тому перш ніж вибирати європейську інтеграцію, спочатку потрібно навчитись вимагати від себе. Оскільки бути європейцями – означає мати критичне мислення, достатнє для усвідомлення власних хвороб і власної за них відповідальності, – задля ефективного їх лікування, знати, що немає вічної влади, бо вічний є лише vox populi – голос народу. Бути європейцями – означає знати, що з негромадянської покори виростають монстри тоталітаризму, а з громадянської непокори постає демократія. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що дослідження проблеми, пов'язаної з громадянським суспільством, є досить актуальним, оскільки цілком очевидно, що зазначені громадянські цінності здійснюють значний вплив на політичний процес, виступають інтегративною основою для малої і великої соціальної групи, нації та орієнтиром у суспільному розвитку.

Прищеплювати демократичні цінності, виховувати вміння погджувати свою свободу з проявами свободи інших індивідів, не порушуючи при цьому цілісність держави, підтримувати різноманітність і складність соціокультурного простору – це тривалий процес, який не повинен ускладнюватися протиставленнями ментальності і традицій. Щоб національна ідентичність не суперечила принципам культури громадянського суспільства, конструювання соціуму не повинно суперечити очікуванню та ідеалам. Але ці ідеали має побудувати саме суспільство.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: Атлант ЮЕМСІ, 2005. – 498 с.
2. Байме К. Політичні теорії сучасності / Пер. з нім. М. Култасов та М. Бойченка. – Київ: Стило, 2008. – 398 с.
3. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку: Монографія / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 412 с.
4. Гюффе О. Теорії справедливості // Вибрані праці. Справедливість і субсидіарність. Виступи в Україні / перекладач і упорядник Л. А. Ситниченко. – К.: Альтерпрес, 2004. – 140 с.
5. Лосев І. Новітні пісні «протівсіх». <http://tyzhden.ua/Columns/50/59945>. 17 вересня 2012 р.
6. Луман Н. Власть / Пер. с нем. А. Ю. Антоновского. – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
7. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – 488 с.
8. Пролєєв С. Публічність і влада в пострадянському соціумі / С. Пролєєв, В. Шамрай // Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови. – К., 2007. – С. 121-140
9. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії / За заг. ред. проф. А. Кудряченка. – К.: НІСД, 2007. – 396 с.
10. Хабермас Ю. Демократія. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью / РАН; Институт философии Москва / Н. Мотрошилова (отв. ред.). – М.: АО «КАМІ», Academia, 1995. – 450 с

* * *

УДК 352.075.1

Михайло Требін, д-р філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Україна, м. Харків

Західна модель громадянського суспільства: концептуальний підхід

Представлена західна модель громадянського суспільства, яка базується на парадигмах лібералізму і демократії, дана загальна характеристика особливостей даної моделі, показані зміни, які внесли в цю модель процеси глобалізації.

Ключові слова: громадянське суспільство, лібералізм, демократія, права людини, правова держава, некомерційні організації.

Michail Trebin. Zapadnaya model' grazhdanskogo obshchestva: konceptual'nyy podhod

Представлена западная модель гражданского общества, которая базируется на парадигмах либерализма и демократии, дана общая характеристика особенностей данной модели, показаны изменения, которые внесли в эту модель процессы глобализации.

Ключевые слова: гражданское общество, либерализм, демократия, права человека, правовое государство, некоммерческие организации.

Michail Trebin. The Western model of civil society: a conceptual approach

Represented the Western model of civil society, which is based on the paradigms of liberalism and democracy, the general characteristic features of this model, shows the changes made to the model the processes of globalization.

Keywords: civil society, liberalism, democracy, human rights, rule of law, non-profit organizations

Поняття «громадянське суспільство» – одне з ключових понять сучасної політології. Актуальність його теоретичних і практичних аспектів обумовлена очевидним підвищенням ролі пересічних громадян і їх добровільних об'єднань у всіх сферах життєдіяльності людського суспільства: економічної, політичної, соціальної, духовної. Широко відомі успіхи громадських організацій і рухів людей доброї волі в галузі розрядки міжнародної напруженості, у наданні допомоги народам, що постраждали від стихійних лих, катастроф та інших соціальних негараздів. В основі перемог – розвиток діяльності громадянського суспільства, висока активність громадян і їх добровільних об'єднань.